

BIDAR

EUROOPA KOHTU OTSUS (suurkoda)

15. märts 2005 *

Kohtuasjas C-209/03,

mille esemeks on eelotsusetaotlus EÜ artikli 234 alusel, mille esitas High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) (Ühendkuningriik) 12. veebruari 2003. aasta otsusega, mis saabus Euroopa Kohtusse 15. mail 2003, menetluses järgmiste poolte vahel:

The Queen

Dany Bidar'i taotlusel,

versus

London Borough of Ealing,

Secretary of State for Education and Skills,

* Kohtumenetluse keel: inglise.

EUROOPA KOHUS (suurkoda),

koosseisus: president V. Skouris, kodade esimehed P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts (ettekandja) ja A. Borg Barthet, kohtunikud J.-P. Puissochet, R. Schintgen, N. Colneric, M. Ilešič, J. Malenovský, J. Klučka ja U. Löhmus,

kohtujurist: L. A. Geelhoed,

kohtusekretär: kohtusekretäri abi H. von Holstein,

arvestades kirjalikus menetluses ja 28. septembri 2004. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- D. Bidar, esindajad: *barrister* R. Scannell ja *barrister* M. Soorjoo ning *solicitor* J. Luqmani,

- Ühendkuningriigi valitsus, esindaja: R. Caudwell, keda abistasid E. Sharpston, QC ja *barrister* C. Lewis,

- Taani valitsus, esindaja: J. Molde,

- Saksamaa valitsus, esindajad: C.-D. Quassowski ja A. Tiemann,

BIDAR

- Prantsuse valitsus, esindajad: G. de Bergues ja C. Bergeot-Nunes,

- Madalmaade valitsus, esindajad: C. M. Wissels ja H. G. Sevenster,

- Austria valitsus, esindaja: E. Riedl,

- Soome valitsus, esindaja T. Pynnä,

- Euroopa Ühenduste Komisjon, esindajad: N. Yerrell ja M. Condou,

olles 11. novembri 2004. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab EÜ artikli 12 esimese lõigu ja artikli 18 tõlgendamist.

- 2 Taotlus esitati kohtuvaidluses ühelt poolt D. Bidari ning teiselt poolt London Borough of Ealing'i ja Secretary of State for Education and Skills'i (hariduse ja kutseõppe minister) vahel seoses sellega, et jäeti rahuldamata D. Bidari subsideeritud õppelaenu taotlus, mille eesmärgiks oli tema toimetulekukulude katmine.

Õiguslik raamistik

Ühenduse õigusnormid

- 3 EÜ artikli 12 esimene lõik sätestab:

„Ilma et see piiraks käesolevas lepingus sisalduvate erisätete kohaldamist, on lepingus käsitletud valdkondades keelatud igasugune diskrimineerimine kodakondsuse alusel.”

- 4 EÜ artikli 18 lõige 1 on sõnastatud järgmiselt:

„Igal liidu kodanikul on õigus vabalt liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil, kui käesoleva lepinguga ja selle rakendamiseks võetud meetmetega kehtestatud piirangutest ja tingimustest ei tulene teisiti.”

5 EÜ artikkel 149 sätestab:

„1. Ühendus aitab kaasa kvaliteetse hariduse arendamisele, soodustades koostööd liikmesriikide vahel ning vajaduse korral toetades ja täiendades nende tegevust, samal ajal täiel määral respektides liikmesriikide vastutust õpetuse sisu ja haridussüsteemide korralduse eest ning nende kultuurilist ja keelelist mitmekesisust.

2. Ühenduse tegevusega püütakse:

— arendada Euroopa-mõõdet hariduses, iseäranis liikmesriikide keelte õpetamise ja levitamise kaudu;

— ergutada õppijate ja õpetajate liikuvust, muu hulgas kaasa aidates diplomite ja õpiaja akadeemilisele tunnustamisele;

— soodustada haridusasutustevahelist koostööd;

— tõhustada informatsiooni ja kogemuste vahetamist liikmesriikide haridussüsteemidele ühistes küsimustes;

— soodustada noorsoovahetust ja juhendajate vahetust sotsiaalhariduse alal;

— ergutada kaugõppe arengut.

[...]

4. Selleks et aidata kaasa käesolevas artiklis märgitud eesmärkide saavutamisele, nõukogu:

— võtab vastavalt artiklis 251 sätestatud menetlusele ja pärast konsulteerimist majandus- ja sotsiaalkomiteega ning regioonide komiteega stimuleerivaid meetmeid, välja arvatud igasugune liikmesriikide õigusnormide ühtlustamine;

— annab soovitusi, tehes otsuse kvalifitseeritud häälteenamusega komisjoni ettepaneku põhjal.”

6 Nõukogu 28. juuni 1990. aasta direktiiv 90/364/EMÜ elamisõiguse kohta (EÜT L 180, lk 26; ELT eriväljaanne 20/01, lk 3) artikli 1 lõige 1 näeb ette, et liikmesriigid annavad elamisõiguse liikmesriikide kodanikele, kellel puudub see õigus ühenduse õiguse teiste sätete alusel, ning nende pereliikmetele tingimusel, et neil endal ja nende pereliikmetel on vastuvõtvast liikmesriigis kõiki riske hõlmav ravikindlustus ja piisavad elatusvahendid selleks, et mitte koormata elamisperioodi vältel nimetatud riigi sotsiaalsüsteemi.

7 Selle direktiivi artikli 3 kohaselt kehtib teises liikmesriigis elamise õigus seni, kui õiguse kasutajad täidavad artiklis 1 sätestatud tingimusi.

8 Nõukogu 29. oktoobri 1993. aasta direktiivi 93/96/EMÜ õpilaste õiguse kohta teises liikmesriigis elada (EÜT L 317, lk 59; ELT eriväljaanne 06/02, lk 250) seitsmenda põhjenduse kohaselt:

„[...] ühenduse õiguse praeguse olukorraga, mis on kujunenud Euroopa Kohtu kohtupraktika alusel, ei kuulu õpilastele antav toetus asutamislepingu artikli 7 [endine EÜ asutamislepingu artikkel 6, nüüd muudetuna EÜ artikkel 12] kohaselt asutamislepingu reguleerimisalasse.”

9 Selle direktiivi artikkel 1 näeb ette:

„Selleks et luua teises liikmesriigis elamise õiguse kasutamist soodustavad tingimused ning tagada ilma diskrimineerimiseta kutseõppe kättesaadavus sellele liikmesriigi kodanikule, kes on vastu võetud kutseõppekursusele teises liikmesriigis, tunnustavad liikmesriigid kõikide teise liikmesriigi kodanikest õpilaste õigust elada teises liikmesriigis, kui neil ei ole seda õigust teiste ühenduse sätete kohaselt, ja õpilase abikaasa ja nende ülalpeetavate laste õigust elada teises liikmesriigis, juhul kui õpilane tõendab asjaomasele siseriiklikule asutusele avaldusega või omal valikul muu vähemalt võrdväärse samalaadse dokumendiga, et tal on piisavalt vahendeid selleks, et mitte koormata vastuvõtva liikmesriigi sotsiaalabisüsteemi seal elamise ajal, — kõnealune õigus elada teises liikmesriigis antakse tingimusel, et õpilane on registreerunud akrediteeritud õppeasutuses eesmärgiga läbida seal kutseõppekursus ning et tal on tervisekindlustus, mis katab vastuvõtvast liikmesriigis kõik ohud.”

10 Nimetatud direktiivi artikkel 3 sätestab:

„Käesoleva direktiiviga ei nähta teises liikmesriigis elamise õiguse alusel riigis viibivatele õpilastele ette mingisugust õigust saada vastuvõtvalt liikmesriigilt toimetulekutoetust.”

11 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiiviga 2004/38/EÜ, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil (ELT L 229, lk 35) ja mille liikmesriigid peavad selle artikli 40 kohaselt üle võtma hiljemalt 30. aprilliks 2006, tunnistati direktiivid 90/364 ja 93/96 kehtetuks alates 30. aprillist 2006.

Siseriiklik õigus

12 Inglismaal ja Walesis antakse õppijatele toimetulekukulude katmiseks mõeldud rahaline toetus vastavalt Education (Student Support) Regulations 2001-le (2001. aasta haridusmäärus (õppijatele antav rahaline toetus); edaspidi „Student Support Regulations”) põhiliselt laenuna.

13 Student Support Regulations'i kohaselt antakse laenusajatele õppijatele 75% laenu maksimaalsummast, ülejäänud 25% antakse õppija ja tema vanemate või tema partneri majanduslikust olukorrast lähtudes. Antava laenu intress on seotud

inflatsioonimääraga ja on seega madalam kui tavaline kaubandusliku laenu intress. Laen tuleb tagasi maksta siis, kui õppija on õpingud lõpetanud, ja tingimusel, et tema sissetulek ületab 10 000 Inglise naela. Niisugusel juhul maksab ta igal aastal kuni laenu täieliku tasumiseni summa, mis võrdub 9%-ga tema sissetuleku 10 000 Inglise naela ületavast osast.

- 14 Vastavalt Student Support Regulations'i artiklile 4 võib isik õppelaenu saada täpselt määratletud kursuse läbimiseks, kui tema olukord on Student Support Regulations'i lisa 1 („Schedule 1”) loetletud.
- 15 Selle lisa lõike 1 kohaselt võib isik õppelaenu saada, kui tema elukoht on Ühendkuningriigis Immigration Act 1971 (1971. aasta immigratsiooniseadus) tähenduses ja ta vastab sama lisa lõikes 8 sätestatud residendile esitatavatele tingimustele, nimelt:
- a) et kursuse esimese akadeemilise aasta esimesel päeval on tema tavaline elukoht Inglismaal või Walesis;
 - b) et sellele päevale eelnenud kolme aasta jooksul on tema tavaline elukoht olnud Ühendkuningriigis, Kanalisaartel või Mani saarel ja
 - c) et tema Ühendkuningriigis, Kanalisaartel või Mani saarel elamise ainsaks eesmärgiks selle kolmeaastase perioodi jooksul ei ole kunagi olnud vaid statsionaarses õppevormis hariduse omandamine.

- 16 Mis puudutab nõukogu 15. oktoobri 1968. aasta määrusega (EMÜ) nr 1612/68 töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires (EÜT L 257, lk 2; edaspidi „määrus nr 1612/68“) kaetud võõrtöötajaid ja nende pereliikmeid, siis ei kohusta Student Support Regulations'i lisa 1 lõiked 4–6 neid Ühendkuningriigis elukohta omama ja nad võivad õppelaenu saada samadel elukohatingimustel, pidades silmas, et nende puhul on täidetud nimetatud lisa lõike 8 punktis b sätestatud tavalise elukoha tingimused alates hetkest, mil nad elavad Euroopa Majanduspiirkonnas.
- 17 Immigration Act 1971 kohaselt on isiku elukohaks Ühendkuningriik siis, kui ta seal tavaliselt elab, ilma et tema riigis viibimise kestusele kohalduksid mis tahes ajalised piirangud.
- 18 Siiski selgub kohtutoimikust, et Ühendkuningriigi õiguse kohaselt ei või teise liikmesriigi kodanik õppijana Ühendkuningriigi residentiks saada.
- 19 Õppemaksu osas näeb Student Support Regulations ette rahalise toetuse andmise samadel tingimustel nii Ühendkuningriigi kui ka teiste liikmesriikide kodanikele.

Vaidlus põhikohtuasjas ja eelotsuse küsimused

- 20 Augustis 1998 saabus Prantsuse kodanik D. Bidar Ühendkuningriiki koos oma emaga, kes pidi seal läbima ravikuuri. Selge on see, et Ühendkuningriigis viibimise

ajal elas hageja oma vanaema juures, oli tema ülalpidamisel ning jätkas ja seejärel lõpetas oma keskkooliõpingud ilma sotsiaalabi taotlemata.

- 21 Septembris 2001 alustas ta majandusõpinguid University College London'is.
- 22 Kuigi D. Bidar sai õppemaksu osas toetust, jäeti rahuldamata tema taotlus õppelaenu vormis rahalise toetuse saamiseks, mille eesmärgiks oli toimetulekukulude katmine, põhjusel et tema elukoht ei olnud Ühendkuningriigis.
- 23 Rahuldamata jätmise otsuse peale esitatud hagi väidab põhikohtuasja hageja, et seades liikmesriigi kodanikule õppelaenu andmise tingimuseks, et selle kodaniku elukoht oleks Ühendkuningriigis, on Student Support Regulations'iga tekitatud EÜ artikli 12 alusel keelatud diskrimineerimine. Teise võimalusena väidab ta, et isegi kui tuleks möönda, et stipendiumi maksmine jääb väljapoole asutamislepingu reguleerimisala, ei ole olukord subsideeritud õppelaenu puhul sama.
- 24 Vastupidiselt sellele väidab Student Regulations'i vastuvõtmise eest vastutav Secretary of State for Education and Skills, et toimetulekutoetuse andmine kas stipendiumina või laenuna ei jää EÜ artikli 12 reguleerimisalasse, nii nagu Euroopa Kohuski on seda tunnistanud oma 21. juuni 1988. aasta otsustes kohtuasjas 39/86: Lair (EKL 1988, lk 3161) ja kohtuasjas 197/86: Brown (EKL 1988, lk 3205). Isegi kui selline toetus jääks asutamislepingu reguleerimisalasse, tagaksid selle toetuse andmise tingimused otsese sideme toetuse saaja ja rahastava riigi vahel.

- 25 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et õppelaenu põhjustavad oma madala intressimäära ja võimalike tagasimaksmisprobleemide tõttu riigile kulusid, mis ulatuvad Secretary of State for Education and Skills'i hinnangul 50%-ni laenude maksumusest. Ühele õppijale antud keskmine laen 2000/2001 õppeaastal oli 3 155 Inglise naela. Kui selle aasta jooksul Inglismaal ja Walesis õppinud 41 713 Euroopa Liidu kodanikku, kes seal elukohta ei omanud, oleksid saanud õppelaenu, oleks arvatav kulu riigile seega olnud 66 miljonit Inglise naela.
- 26 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul ei kohaldu põhikohtuasja hagejale määruse nr 1612/68 sätted ja ta ei saa õppelaenu võtmiseks tugineda direktiivile 93/96.
- 27 Nendel asjaoludel otsustas High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1) Kas [eespool viidatud] Euroopa Kohtu 21. juuni 1988. aasta otsuste Lair ja Brown, Euroopa Liidu õiguse arengu, kaasa arvatud EÜ artikli 18 kehtestamine, ning Euroopa Liidu pädevust hariduse ja ülikoolis õppijate toimetulekutoetuste valdkonnas puudutava arengu valguses jääb niisugune toetus, mis on antud a) subsideeritud õppelaenu vormis või b) stipendiumina, EÜ artikli 12 ja kodakondsuse alusel diskrimineerimise keelu reguleerimisobjektina ka edaspidi väljapoole EÜ asutamislepingu reguleerimisala?

2) Kui vastus esimese küsimuse ühele või teisele osale on eitav ja kui õppijatele stipendiumina või õppelaenuna antav toimetulekutoetus jääb nüüdsest EÜ

artikli 12 reguleerimisalasse, siis millistest kriteeriumidest peab siseriiklik kohus lähtuma, et otsustada, kas niisuguse toetuse andmise tingimused põhinevad kodakondsusest sõltumatutel objektiivselt õigustatud kaalutlustel?

- 3) Kui vastus esimese küsimuse ühele või teisele osale on eitav, siis kas toimetulekutoetuse taotlemisel alates kuupäevast, mis eelneb Euroopa Kohtu otsusele antud asjas, saab toetuda EÜ artiklile 12 ja [kui mitte], kas nendele, kes on hagi esitanud enne seda kuupäeva, tuleks teha erand?"

Eelotsuse küsimused

Esimene küsimus

- 28 Esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada saada sisuliselt seda, kas ühenduse õiguse praeguses seisus jääb kõrgkoolis õppijatele toimetuleku kulude katmiseks subsideeritud õppelaenuna või stipendiumina antav toetus väljapoole EÜ asutamislepingu ja eelkõige selle artikli 12 esimese lõigu reguleerimisala.

- 29 Eelotsusetaotlusest selgub, et põhikohtuasja hagejale ei kohaldu määrus nr 1612/68.

- 30 Selles kontekstis tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas õppijatele toimetulekukulude katmiseks antav toetus jääb EÜ asutamislepingu reguleerimisalasse EÜ artikli 12 esimese lõigu tähenduses, mille kohaselt on nimetatud valdkonnas keelatud igasugune diskrimineerimine kodakondsuse alusel, ilma et see piiraks lepingus sisalduvate erisätete kohaldamist.
- 31 Hindamaks asutamislepingu reguleerimisala EÜ artikli 12 tähenduses, tuleb tõlgendada seda artiklit koosmõjus asutamislepingu sätetega liidu kodakondsusest. Liikmesriikide kodanike põhistaatus on nimelt liidu kodakondsus, mis võimaldab nende hulgast samas olukorras olevatel isikutel saada samasuguse õigusliku kohtlemise osaliseks, sõltumata nende kodakondsusest ja ilma, et see piiraks selleks sõnaselgelt ette nähtud erandite kohaldamist (Euroopa Kohtu 20. septembri 2001. aasta otsus kohtuasjas C-184/99: Grzelczyk, EKL 2001, lk I-6193, punktid 30 ja 31, ning 2. oktoobri 2003. aasta otsus kohtuasjas C-148/02: Gracia Avello, EKL 2003, lk I-11613, punktid 22 ja 23).
- 32 Vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale võib vastuvõtva liikmesriigi territooriumil seaduslikult elav Euroopa Liidu kodanik tugineda EÜ artiklile 12 kõigis olukordades, mis kuuluvad ühenduse õiguse reguleerimisalasse *ratione materiae* (Euroopa Kohtu 12. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas C-85/96: Martínez Sala, EKL 1998, lk I-2691, punkt 63, ja eespool viidatud otsus Grzelczyk, punkt 32).
- 33 Need olukorrad hõlmavad eelkõige asutamislepinguga tagatud põhiõiguste kasutamise ning EÜ artiklis 18 sätestatud liikmesriikide territooriumil liikumis- ja elamisvabaduse kasutamise juhtumeid (vt Euroopa Kohtu 24. novembri 1998. aasta otsus kohtuasjas C-274/96: Bickel ja Franz, EKL 1998, lk I-7637, punktid 15 ja 16, ning eespool viidatud otsused Grzelczyk, punkt 33 ja Garcia Avello, punkt 24).

- 34 Peale selle ei ole asutamislepingu tekstist mingil moel võimalik järeldada, et liidu kodanikest õppijad jääksid asutamislepinguga liidu kodanikele antud õigustest ilma, juhul kui nad liiguvad ühest liikmesriigist teise, eesmärgiga jätkata seal oma õpinguid (eespool viidatud otsus Grzelczyk, punkt 35).
- 35 Nii nagu tuleneb Euroopa Kohtu 11. juuli 2002. aasta otsusest kohtuasjas C-224/98: D'Hoop (EKL 2002, lk I-6191, punktid 29–34), kasutab ühe liikmesriigi kodanik, kes läheb teise liikmesriiki, kus ta jätkab keskkooliõpinguid, EÜ artikliga 18 tagatud liikumisvabadust.
- 36 Peale selle on oluline täpsustada, et ühe liikmesriigi kodanikul, kes, nagu põhikohtuasja hageja, elab teises liikmesriigis, kus ta jätkab ja lõpetab oma keskkooliõpingud, ilma et talle oleks ette heidetud piisavate elatusvahendite või ravikindlustuse puudumist, on EÜ artikli 18 ja direktiivi 90/364 alusel teises liikmesriigis elamise õigus.
- 37 Mis puudutab sotsiaaltoetusi, siis on Euroopa Kohus oma 7. septembri 2004. aasta otsuses kohtuasjas C-456/02: Trojani (EKL 2004, lk I-7573, punkt 43) otsustanud, et majanduslikult mitteaktiivne liidu kodanik võib EÜ artikli 12 esimesele lõigule toetuda siis, kui ta on vastuvõtvast liikmesriigis teatud perioodi jooksul seaduslikult elanud või kui tal on elamisluba.
- 38 Tõsi on see, et eespool viidatud otsustes Lair ja Brown (vastavalt punktides 15 ja 18) otsustas Euroopa Kohus, et „ühenduse õiguse praeguses arengustaadiumis jääb õppijatele toimetulekuks ja õppemaksu tasumiseks antav toetus põhimõtteliselt väljapoole EMÜ asutamislepingu reguleerimisala selle artikli 7 tähenduses (endine EÜ asutamislepingu artikkel 6, nüüd muudetuna EÜ artikkel 12)”. Nendes otsustes leidis Euroopa Kohus, et niisugune toetus jäi ühelt poolt hariduspoliitika valdkonda,

mis sellisena ei kuulunud ühenduse institutsioonide pädevusse, ja teiselt poolt sotsiaalpoliitika valdkonda, mis kuulus liikmesriikide pädevusse määral, mil see ei olnud reguleeritud EMÜ asutamislepingu erisätetega.

- 39 Siiski, pärast eespool viidatud otsuste Lair ja Brown väljakuulutamist viidi Euroopa Liidu lepinguga EÜ asutamislepingusse sisse liidu kodakondsus ja lisati lepingu kolmanda osa VIII jaotisesse (nüüd XI jaotis) peatükk 3, mis on pühendatud eelkõige haridusele ja kutseõppele (eespool viidatud otsus Grzelczyk, punkt 35).
- 40 Nii annab EÜ artikli 149 lõige 1 ühendusele volituse aidata kaasa kvaliteetse hariduse arendamisele, soodustades koostööd liikmesriikide vahel ning vajaduse korral toetades ja täiendades nende tegevust, samal ajal täiel määral respektides nimetatud riikide vastutust õpetuse sisu ja haridussüsteemide korralduse eest ning nende kultuurilist ja keelelist mitmekesisust.
- 41 Sama artikli lõigete 2 ja 4 kohaselt võib nõukogu võtta stimuleerivaid meetmeid, välja arvatud igasugune liikmesriikide õigusnormide ühtlustamine, ning anda soovitusi eelkõige õppijate ja õpetajate liikuvuse ergutamiseks (vt eespool viidatud otsus D'Hoop, punkt 32).
- 42 Neid — pärast otsuste Lair ja Brown väljakuulutamist toimunud — arenguid arvestades tuleb sedastada, et teises liikmesriigis seaduslikult elava liidu kodaniku olukord õppijatele antava toimetulekukulude katmiseks mõeldud toetuse saamisel kas subsideeritud õppelaenuna või stipendiumina jääb asutamislepingu reguleerimisalasse EÜ artikli 12 esimese lõigu tähenduses.

- 43 Seda ühenduse õiguse arengut kinnitab ka direktiivi 2004/38 artikkel 24, mille lõige 1 sätestab, et kõiki selle direktiivi kohaselt vastuvõtva liikmesriigi territooriumil elavaid liidu kodanikke koheldakse „asutamislepingu reguleerimisalas” võrdselt. Kuivõrd ühenduse seadusandja täpsustab sama artikli lõikes 2 lõike 1 sisu, sätestades, et liikmesriik võib piirata toimetulekutoetuste andmist stipendiumidena või õppelaenuna nendele õppijatele, kellel pole alalist liikmesriigis elamise õigust, välja arvatud töötajad, füüsilisest isikust ettevõtjad, sellise staatuse säilitanud isikud ja nende pereliikmed, peab ta niisuguste toetuste andmist selle artikli lõike 1 kohaselt küsimuseks, mis jääb käesoleval hetkel asutamislepingu reguleerimisalasse.
- 44 Seda tõlgendust ei kinnita märkusi esitanud valitsuste ega komisjoni EÜ artiklis 18 viidatud tingimusi puudutav argument. Need valitsused ja komisjon väidavad, et kuigi liidu kodakondsus võimaldab liikmesriikide kodanikel nende riikide territooriumil liikumis- ja elamisvabadust kasutades toetuda EÜ artikli 12 esimesele lõigule, jääb nende olukord asutamislepingu reguleerimisalasse EÜ artikli 12 tähenduses vastavalt EÜ artikli 18 lõikele 1 vaid juhul, kui asutamislepinguga ja selle rakendamiseks võetud meetmetega kehtestatud piirangutest ja tingimustest, eelkõige direktiivis 93/96 sätestatutest, ei tulene teisiti. Kuna nimetatud direktiivi artikkel 3 välistab elamisõiguse alusel riigis viibivate õpilaste õiguse toimetulekutoetust saada, jäävad viimased ka edaspidi asutamislepingu reguleerimisalast välja.
- 45 Selle kohta tuleb tõepoolest märkida, et õppijad, kes lähevad teise liikmesriiki eesmärgiga alustada või jätkata seal kõrgkooliõpinguid ja kes saavad selleks direktiivi 93/96 alusel elamisõiguse, ei saa selle direktiivi alusel mingisugust õigust toimetulekutoetusele.

- 46 Siiski ei takista direktiivi 93/96 artikkel 3 seda, et liikmesriigi kodanik, kes elab EÜ artikli 18 ja direktiivi 90/364 alusel seaduslikult teise liikmesriigi territooriumil, kus ta kavatseb alustada või jätkata kõrgkooliõpinguid, toetub seal elamise ajal EÜ artiklis 12 väljendatud võrdse kohtlemise aluspõhimõttele.
- 47 Sellises kontekstis, nagu see on põhikohtuasjas, kus toetuse taotleja liikmesriigis elamise õigust ei vaidlustata, ei ole asjakohane mõnede märkusi esitanud valitsuste väide, mille kohaselt ühenduse õigus võimaldab liikmesriigil sedastada, et sotsiaaltoetust taotlev teise liikmesriigi kodanik ei vasta enam oma elamisõiguse tingimustele, ja võtta vastaval juhul ühenduse õiguses sätestatud piiranguid järgides selle kodaniku suhtes väljasaatmismeedet (vt eespool viidatud otsused Grzelczyk punkt 42 ja Trojani punkt 45).
- 48 Eelnenud kaalutlustest lähtudes tuleb esimesele küsimusele vastata, et vastuvõtvast liikmesriigis seaduslikult elavatele õppijatele kas subsideeritud õppelaenu või stipendiumina antav toimetulekutoetus jääb EÜ artikli 12 esimeses lõigus sätestatud kodakondsuse alusel diskrimineerimise keelu reguleerimisobjektina asutamislepingu reguleerimisalasse.

Teine küsimus

- 49 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada saada neid kriteeriume, millest siseriiklik kohus peab lähtuma, et otsustada, kas õppijatele toimetulekutoetuse andmise tingimused põhinevad kodakondsusest sõltumatutel objektiivsetel kaalutlustel.

- 50 Selleks tuleb kõigepealt uurida, kas põhikohtuasjas käsitletavates õigusnormides tehakse niisugust toetust taotlevate õppijate vahel vahet kodakondsuse alusel.
- 51 Tuleb meenutada, et võrdse kohtlemise põhimõtte keelab mitte ainult ilmse kodakondsusel põhineva diskrimineerimise, vaid ka kõik varjatud diskrimineerimise vormid, mis teistest eristuskriteeriumidest lähtudes viivad tegelikult samale tulemusele (vt eelkõige Euroopa Kohtu 12. veebruari 1974. aasta otsus kohtuasjas 152/73: Sotgiu, EKL 1974, lk 153, punkt 11; 27. novembri 1997. aasta otsus kohtuasjas C-57/96: Meints, EKL 1997, lk I-6689, punkt 44, ja 26. juuni 2001. aasta otsus kohtuasjas C-212/99: komisjon v. Itaalia, EKL 2001, lk I-4923, punkt 24).
- 52 Määruse nr 1612/68 reguleerimisalast väljajäävate isikute puhul nõuab Student Support Regulations'i lisa 1 lõige 1 õppijatele toimetulekutoetuse andmisel, et asjaomane isik omaks Ühendkuningriigis elukohta siseriikliku õiguse tähenduses ja et ta vastaks teatud residendile esitatavatele tingimustele, nimelt et tema elukoht kursuse esimese õppeaasta esimesel päeval oleks Inglismaal või Walesis ja sellele päevale eelnenud kolme viimase aasta jooksul Ühendkuningriigis, Kanalisaartel või Mani saarel.
- 53 Niisugused tingimused võivad ebasoodsasse olukorda seada peamiselt teiste liikmesriikide kodanikke. Tegelikult on nii see tingimus, mis nõuab toetuse taotlejalt Ühendkuningriigis elukoha omamist, kui ka see tingimus, mille kohaselt tal peab olema seal elukoht olnud enne õpingute alustamist, riigi kodanike poolt kergemini täidetavad.
- 54 Sellist kohtlemise erinevust saab õigustada vaid siis, kui see põhineb asjaomaste isikute kodakondsusest sõltumatutel objektiivsetel ja siseriiklikus õiguses õiguspäraselt taotletud eesmärgi suhtes proportsionaalsetel kaalutlustel (vt eespool viidatud otsused Bickel ja Franz, punkt 27; D'Hoop, punkt 36, ja Garcia Avello, punkt 31).

- 55 Ühendkuningriigi valitsuse väitel on õiguspärane, kui liikmesriik veendub, kas vanemate või õppijate panus maksude maksmisel on praegu või tulevikus piisav õigustamiseks subsideeritud õppelaenu andmist. Samuti olevat õiguspärane nõuda tegelikku sidet toimetulekutoetust taotleva õppija ja vastuvõtva liikmesriigi tööturu vahel.
- 56 Tuleb märkida, et kuigi liikmesriike on kutsutud oma sotsiaalisüsteemi korraldamisel ja rakendamisel üles näitama teatavat rahalist solidaarsust teiste liikmesriikide kodanike suhtes (vt otsus Grzelczyk, punkt 44), on liikmesriikidel lubatud jälgida, et teistest liikmesriikidest tulevatele õppijatele antav toimetulekutoetus ei muutuks ebamõistlikuks koormaks, millel võiks olla tagajärjed selles riigis võimaldatava toetuse kogumahule.
- 57 Nii on õppijate toimetulekutoetuse puhul õiguspärane see, kui liikmesriik annab sellist toetust vaid neile õppijatele, kes on üles näidanud teatavat selle riigi ühiskonda integreerumise taset.
- 58 Samas ei saa liikmesriik selles kontekstis asjaomastelt õppijatelt nõuda, et neil tekiks side selle riigi tööturuga. Kuna õppija kõrgkooliõpingute käigus omandatavad teadmised üldiselt ei suuna teda teatud konkreetsele geograafilisele tööturule, ei ole toimetulekutoetust taotleva õppija olukord võrreldav esimese töökoha otsingul olevatele noortele antava ootetoetuse taotleja või töötusimistoetuse taotleja omaga (vt selles suhtes vastavalt eespool viidatud otsust D'Hoop, punkt 38, ja Euroopa Kohtu 23. märtsi 2004. aasta otsust kohtuasjas C-138/02: Collins, EKL 2004, lk I-2703, punkt 67).
- 59 Seevastu võib eeldada teatud integreerumistaseme olemasolu, kui on tuvastatud, et asjaomane õppija on teatud perioodil vastuvõtnud liikmesriigis elanud.

- 60 Selliste siseriiklike õigusnormide suhtes nagu Student Support Regulations tuleb märkida, et vastuvõtva liikmesriigi piisava ühiskonda integreerumise tagatis tuleneb tingimustest, mis näevad ette kohustuse olla selle riigi territooriumil eelnevalt elanud, nagu antud juhul põhikohtuasjas käsitletavates Ühendkuningriigi õigusnormides sätestatud kolmeaastane riigis elamise kohustus.
- 61 Lisatingimus, mille kohaselt on õppijatel õigus toimetulekutoetusele vaid siis, kui nende elukoht on vastuvõtvas liikmesriigis — nagu eelmises punktis viidatud tingimus, mis nõuab kolmeaastast riigis elamist — võiks vastata õiguspärasele eesmärgile tagada see, et toetuse taotleja näitab üles selle riigi ühiskonda integreerumise teatud taset. Siiski on selge, et põhikohtuasjas käsitletavad õigusnormid välistavad teise liikmesriigi kodanikul õppijana igasuguse võimaluse saada elaniku staatus. Seega teevad need õigusnormid niisugusel kodanikul tema tegelikust vastuvõtva liikmesriigi ühiskonda integreerumise tasemest sõltumata selle tingimuse täitmise ja seetõttu toimetulekutoetuse õiguse omandamise võimatuks. Sellist kohtlemist ei saa pidada õigustatuks õiguspärase eesmärgiga, mille saavutamise need õigusnormid pidid tagama.
- 62 Selline kohtlemine takistab teise liikmesriigi kodanikust õppijal, kes vastuvõtvas liikmesriigis seaduslikult elab ja on sooritanud seal olulise osa oma keskkooliõpingutest ja kellel seetõttu on tekkinud nimetatud riigi ühiskonnaga tegelik side, jätkata oma õpinguid samadel tingimustel kui samas olukorras olev selle riigi kodanik.
- 63 Nendel põhjustel tuleb teisele küsimusele vastata, et EÜ artikli 12 esimest lõiku tuleb tõlgendada selliselt, et sellega on vastuolus siseriiklikud õigusnormid, mis annavad õppijatele õiguse toimetulekutoetusele vaid siis, kui nende elukoht on vastuvõtvas liikmesriigis, välistades teise liikmesriigi kodanikul õppijana elaniku staatuse saamise isegi siis, kui see kodanik vastuvõtvas liikmesriigis seaduslikult elab ja on sooritanud seal olulise osa oma keskkooliõpingutest ja kui tal seetõttu on tekkinud nimetatud riigi ühiskonnaga tegelik side.

Kolmas küsimus

- 64 Kolmanda küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult, et kas juhul, kui see kohus otsustab, et õppijate toimetulekutoetus jääb asutamislepingu reguleerimisalasse EÜ artikli 12 esimese lõigu tähenduses, peab niisuguse otsuse mõju olema ajaliselt piiratud.
- 65 Ühendkuningriigi, Saksamaa ja Austria valitsus paluvad Euroopa Kohtul piirata niisugusel juhul oma otsuse ajalist mõju, välja arvatud juhtudel, mil hagi esitati enne selle otsuse väljakuulutamist. Oma nõude toetuseks toovad nad eelkõige eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt viidatud majanduslikud tagajärjed.
- 66 Tuleb meenutada, et Euroopa Kohtu poolt ühenduse õigusnormile antud tõlgendus piirdub selle tähenduse ja kohaldamisala selgitamise ja täpsustamisega, nii nagu seda oleks tulnud mõista ja kohaldada selle jõustumise hetkest alates. Sellest järeldub, et nõnda tõlgendatud õigusnormi saab ja peab kohaldama kohtunik ise õigussuhetele, mis tekkisid ja loodi enne tõlgendamistaotluse alusel tehtud otsust, kui samal ajal on täidetud tingimused, mis võimaldavad esitada nimetatud õigusnormi kohaldamist puudutava vaidluse pädevatele kohtutele lahendamiseks (vt Euroopa Kohtu 27. märtsi 1980. aasta otsus kohtuasjas 61/79: *Denkavit italiana*, EKL 1980, lk 1205, punkt 16, ja 2. veebruari 1988. aasta otsus kohtuasjas 24/86: *Blaizot*, EKL 1988, lk 379, punkt 27).
- 67 Vaid erandjuhtudel võib Euroopa Kohus ühenduse õiguskorrale omast õiguskindluse üldpõhimõtet kohaldades piirata võimalust, kus kõik huvitatud isikud saavad toetuda mõnele tema tõlgendatud õigusnormile, et vaidlustada heauskselt loodud õigussuhteid (vt eespool viidatud otsus *Blaizot*, punkt 28; Euroopa Kohtu 16. juuli 1992. aasta otsus kohtuasjas C-163/90: *Legros jt*, EKL 1992, lk I-4625, punkt 30, ja 4. mai 1999. aasta otsus kohtuasjas C-262/96: *Sürül*, EKL 1999, lk I-2685, punkt 108).

- 68 Peale selle tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, et eelotsusena tehtud otsusest liikmesriigile tulenevad majanduslikud tagajärjed ei õigusta iseenesest selle otsuse mõju ajalist piiramist (vt eelkõige eespool viidatud otsus Grzelczyk, punkt 52).
- 69 Euroopa Kohus on seda lahendust kasutanud vaid väga täpselt määratletud asjaoludel, kui ühelt poolt oli olemas raskete majanduslike vastukajade tekkimise oht, mis tulenes eelkõige arvatavalt seaduslikult kehtivate õigusnormide baasil heas usus loodud õigussuhete suurest arvust, ja kui teiselt poolt ilmnnes, et üksikisikuid ja siseriiklikke ametiasutusi oli ühenduse õigusnormidele mittevastava käitumiseni viinud objektiivne ja märkimisväärne ebakindlus ühenduse õigusnormide reguleerimisala suhtes, mis võis olla tingitud ka teiste liikmesriikide või komisjoni sarnasest käitumisest (vt eespool viidatud otsus Grzelczyk, punkt 53).
- 70 Antud asjas piisab sedastamisest, et Ühendkuningriigi ega ka Saksamaa ja Austria valitsuse esitatu ei toeta nende argumentatsiooni, mille kohaselt võiks käesolev otsus juhul, kui selle mõju ajaliselt ei piirata, liikmesriikidele kaasa tuua olulisi majanduslikke tagajärgi. Nende valitsuste poolt viidatud arvanded seonduvad ka selliste juhtumitega, mis põhikohtuasja aluseks olnuga ei sarnane.
- 71 Järelikult tuleb kolmandale küsimusele vastata, et käesoleva otsuse mõju ei ole vaja ajaliselt piirata.

Kohtukulud

- 72 Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule märkuste esitamiseга kaasnenud kohtukulusid, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtuvalt Euroopa Kohus (suurkoda) otsustab:

- 1. Vastuvõtvас liikmesriigis seaduslikult elavatele õppijatele kas subsideeritud õppelaenuна või stipendiumina antav toimetulekutoetus jääb EÜ artikli 12 esimeses lõigus sätestatud kodakondsuse alusel diskrimineerimise keelu reguleerimisobjektina asutamislepingu reguleerimisalasse.**
- 2. EÜ artikli 12 esimest lõiku tuleb tõlgendada selliselt, et sellega on vastuolus siseriiklikud õigusnormid, mis annavad õppijatele õiguse toimetulekutoetusele vaid siis, kui nende elukoht on vastuvõtvас liikmesriigis, välistades teise liikmesriigi kodanikul õppijana elaniku staatuse saamise isegi siis, kui see kodanik vastuvõtvас liikmesriigis seaduslikult elab ja on sooritanud seal olulise osa oma keskkooliõpingutest ja kui tal seetõttu on tekkinud nimetatud riigi ühiskonnaga tegelik side.**
- 3. Käesoleva otsuse mõju ei ole vaja ajaliselt piirata.**

Allkirjad